

བོད་གྱི་གསར་འགྱུར་

Číslo 41
Jaro 2012
35 Kč

Tibetské listy

nezávislý pololetník pro věci tibetské

Vážení přátelé a přátelé Tibetu!

Tibet prožívá těžké období. Od února 2009 do dnešního dne se již 24 Tibeťanů upálilo na protest proti čínské okupaci. Mezinárodní společenství přesto k situaci na Střeše světa mlčí. Chápeme čin tibetských mnichů a mnišek i mlčení světové veřejnosti jako výzvu k intenzivnější práci pro Tibet a k zesílení tlaku na své politické představitele, aby svým hlasem napomohli k uspokojivému urovnání tibetsko-čínských vztahů.

Počínaje 41. číslem přechází vydávání *Tibetských listů* z péče o.s. Lungta do rukou o.s. Potala. Nová redakce *Listů* děkuje Lungtě, že donesla štafetu tak daleko, a doufá, že ji poponese o kousek dál. Hlavním článkem je zpráva Jana Piňosa o ekologické situaci vesnice Ccharka v Dolpu, doplněná jeho úvahou o pomoci v Himálaji. Piňosův autentický a fundovaný text je ukázkou toho, jaké články bychom chtěli v *Listech* publikovat. Odradem našich plánů do budoucna je také stať Džamjang Norbu o sebeupalování v Tibetu: rádi bychom pro příště dali větší prostor Tibeťanům. Kromě těchto článků najdete v *Listech* také obvyklé pravidelné rubriky – rozhovor, přehled událostí, další kapitolu z dějin Tibetu či medailon nového tibetského premiéra Lozang Senggeho. Textový materiál je doplněn fotografiemi dvou předních českých fotografů zabývajících se Tibetem, Jaroslava Poncara a Petra Králíka.

Věříme, že vás obsah čísla zaujme a že nezapomenete na Tibet ani na *Tibetské listy*!

Ať jsou všechny bytosti šťastné!

za redakci TL mis

Obsah

Rozhovor s Džamjang Norbuem	3
Sebeupalování v Tibetu	5
Stalo se	6
Džamjang Norbu: Sebeupalování a buddhismus	8
Putování Tibetem: Klášter Tašilhünpo v Žikace	12
Recenze: Jaroslav Poncar – Panoramatický Tibet	14
Jan Piňos: Voda a energie pro Ccharku	16
Stručné dějiny Tibetu: Vláda 5. dalajlamy	24
Tibetské odívání: Pokrývky hlavy	25
Kdo je kdo: Lozang Sengge	27
Oznámení a pozvánky	28

Tibetské listy

nezávislý pololetník
pro věci tibetské

Vydává o.s. **Lungta**, Dlouhá 2,
110 00 Praha 1, ve spolupráci
s o.s. **Potala**, Horovo náměstí 3,
180 00 Praha 8, www.potala.cz

Redakce:

Zuzana Vokurková, Michal Synek

Jazyková redakce:

Iva Mrkvičková

Sazba: Ramio

Tisk: af bkk

Registrace:

MK E ČR 8226; ISSN 1212-4354

Číslo 41 vychází 10. března 2012

Názory vyjádřené v otištěných
textech se nemusí nutně
shodovat s názory redakce.

Předplatné *Tibetských listů* je
možné objednat telefonicky
na číslo 604 97 37 09
nebo na e-mailové adrese
potala@potala.cz.

Distribuční místa:

- Ostrava – M.O.S.T., Tilschové 5
- Praha 1 – Čajovna U kohouta, Michalská 3
- Praha 2 – Rybanaruby, Mánesova 1645/87
- Praha 3 – Čajovna Genesis, Krásova 17
- Praha 7 – Čajovna ve věži, Na Výšinách 1
- Praha 8 – Centrum Potala, Horovo nám. 3

Foto na obálce:

Petr Králík: Nenávratná minulost
z kláštera Däpung 1992

Plná nezávislost je jediným akceptovatelným řešením

Rozhovor s Džamjang Norbuem

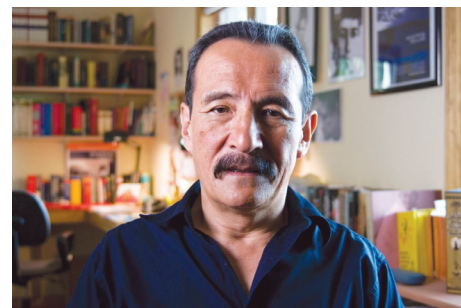

Foto White Crane

*Džamjang Norbu („jam dbyangs nor bu) je tibetský politický aktivista a spisovatel žijící ve Spojených státech. V dětství navštěvoval Školu svatého Josefa v Dárdžilingu v Indii. Jako teenager utekl z domova a přidal se k partyzánské skupině Čhuži gangdug, operující v nepálském Mustangu. Později se zasloužil o vybudování daňového systému v tibetské exilové komunitě a založil a řídil Institut Amñe Mačhen v Dharamsale. Pro svou podporu požadavku kompletní nezávislosti Tibetu a kritiku dalajlamovy „střední cesty“ je některými Tibeťany považován za politického radikála. Je autorem několika knih, včetně sbírky esejů *Shadow Tibet* a detektivního románu *Mandala of Sherlock Holmes*. Jeho vlivný blog má adresu <http://jamyangnorbu.com/>.*

Džamjang la, během přípravy rubriky „Stalo se“ do tohoto čísla *Tibetských listů* jsem si uvědomil, jak dramatické a tragické byly uplynulé měsíce a jak těžké musely být pro Tibeťany. Podstatnou část zpravodajství o situaci v Tibetu tvoří poslední dobou zprávy o sebeupalování tibetských mnichů a mnišek. Mohl byste nám na úvod představit svůj pohled na tyto případy?

Všechny komentáře o sebeupalování Tibeťanů zdůrazňují „tragičnost“, „děsупlnost“, „dojímavost“ a „zoufalství“ těchto činů. Volání po mezi-

národním odsouzení čínské politiky a po zásahu OSN se ozývá z řad mnoha politických organizací a západních podpůrných skupin. Bylo zorganizováno mnoho demonstrací, vigilií a hladovek. Zazněly obavy, že může dojít k dalším obětem, a výzvy, aby sebeupalování byla učiněna přítrž. Všechna tato prohlášení a projevy podpory jsou neobyčejně důležité a pro zburcování světového veřejného mínění mají klíčový význam. Lze je však zároveň označit za poněkud pomýlené – či v některých případech dokonce za záměrně dezinformující – pokud jejich autoři nedokáží překonat počáteční znechucení a hrůzu a nevidí v obětech mnichů a mnišek to, čím jsou pro ně samotné: totiž výzvou k boji za svobodný a plně nezávislý Tibet.

V debatách o zhoršující se situaci v Tibetu, neschopnosti čínské vlády tuto situaci řešit a zjevné neúčinnosti politiky tibetské exilové vlády zaznívá často otázka: „Jak tohle všechno může skončit?“ Můžete se s námi podělit o svou vizi nejbližší tibetské budoucnosti?

Co se týče výhledů do budoucna, má nejhorší noční můra je spojena s mým celoživotním snem. Sním o tom, že v blízké budoucnosti dojde v Číně k ekonomickému úpadku a převratným politickým změnám (například revoluci), které vyvolají povstání v celém Tibetu (a snad i v Turkestánu a Mongolsku) a Tibeťanům konečně poskytnou příležitost chopit se znovu vlády ve své zemi. Tento scénář není tak nepravděpodobný, jak by se na první pohled mohlo zdát. Došlo k tomu, přesně tak, jak jsem to popsal, v roce 1912. A teď následuje moje noční můra. V oně blízké budoucnosti, poté, co dojde k revoluci, prohlásí tibetští političtí vůdci na „radu“ svých západních sponzorů – kteří si přejí prosperitu čínské ekonomiky, na níž jsou závislá jejich investiční portfolia – že Tibet je součástí Čínské lidové republiky a Tibeťané si nepřejí nic jiného, než být loajálními občany této země.

Tibetští aktivisté zmiňují jako cíl svého snažení dva velmi odlišné politické cíle: na jedné straně nezávislost a na druhé takzvanou „střední cestu“ či „smysluplnou autonomii“ v rámci Čínské

lidové republiky. Můžete vysvětlit, jaký je mezi nimi rozdíl a jakou šanci podle Vás mají tyto strategie na úspěch?

Vše, co se děje v Tibetu, jasně ukazuje, že Tibeťané chtějí žít ve svém vlastním státě a nechťejí být součástí ČLR. To je důvod, proč „střední cesta“ selhává a proč plná nezávislost Tibetu, jakkoli se mnohým může zdát nedosažitelná, je jediným akceptovatelným řešením.

Pro jakékoli politické snažení je vedle vymezení cílů důležité také jasné definování metod. Jeho svatost dalajlama hlásá ideál nenásilí, založený na specifické interpretaci buddhistických hodnot a Gándhího ideji ahinsy. Považujete tento ideál za užitečný pro tibetský boj za svobodu?

Samozřejmě, že jsem zastáncem nenásilí. Současná politika Jeho svatosti dalajlamy však nepočítá ani s nenásilným aktivismem, jako jsou nejrůznější veřejné protesty, demonstrace atd. Je založena na naději, že Čína začne sama od sebe vyjednávat s Tibeťany. A metodou takové politiky může být jedině „nekonání“.

Jeho svatost zakládá své odmítání akcí nepřátelských vůči Číně na víře v prioritě všeobecného dobra: co dobrého přinese lidstvu tibetská nezávislost, když způsobí utrpení jiným národům? Ve filmu Tenzing Sonama a Ritu Sarinové *Slunce za mraky* jste řekl, že dalajlamův názor na tuto věc není realistický, protože lidstvo spolu nedokáže žít v míru, takže národy potřebují státy, aby se bránily před nepřáteli. Nemyslíte, že všeobecné dobro je důležitější než „partikulární“ zájmy jednotlivých národů?

Kdyby všechny národy světa žily v míru a harmonii, volání po tibetské nezávislosti by nebylo opodstatněné. „Všeobecné dobro“, o němž se tak často mluví, znamená jednoduše „všeobecné dobro“ bohatých a mocných států. Pokud se Tibeťané na tomto „všeobecném dobru“ chtějí podílet, musí získat vládu nad svou zemí a nad svým osudem.

Před nedávnem jste na svém blogu v souvislosti s vlnou případů sebeupálení v Tibetu psal

o Janu Palachovi. Současné události v Číně jsou pro obyvatele Česka zvláště bolestivé, neboť k něčemu podobnému došlo i v našich vlastních dějinách. Před několika týdny se Josef Mašín, který v roce 1953 zahájil ozbrojený boj proti komunistům (jenž nepřinesl žádné konkrétní výsledky, kromě smrti několika nevinných lidí) a před nedávnem byl za vyznamenán, vyjádřil, že Palachova oběť byla nesmyslná, jelikož nezpůsobila nepříteli žádné škody. Co si myslíte o jeho názoru a jaký je váš pohled na dopad obětí Tibeťanů?

Mašín se mylí. Cílem boje za svobodu není způsobit nepříteli škody, ale rozdmýchat plamen svobody v lidských srdcích a tím nakonec nad nepřítelem zvítězit. A právě takový dopad měla Palachova oběť. Dokonce i já, přestože jsem Tibeťan, znám Palachovo jméno, zatímco Mašínovo jméno slyším poprvé, i když to bezpochyby je statečný a čestný muž.

Psal jste rovněž o Havlově odkazu tibetskému hnutí za svobodu. Mohl byste o tom říct několik slov?

Havlův přínos spočívá v tom, že jasně definoval, jaké nebezpečí hrozí svobodné společnosti v „éře post-totalitarismu“ a dal nám do rukou morální zbraň, s jejíž pomocí můžeme s tímto nebezpečím bojovat: „žít v pravdě“.

Ve svých článcích věnovaných současné situaci Tibeťanů často vyzýváte k založení politických stran v exilové komunitě. Můžete vysvětlit proč?

Dokud se nám nepodaří od symbolické demokracie přejít k demokracii skutečné, nebudeme schopni svobodné diskuse a formulování nových idejí, bez nichž náš boj ztratí tvůrčí potenciál a dynamiku.

Přiznávám se, že od Vás očekávám, že založíte politickou stranu usilující o nezávislost Tibetu a po jejím volebním vítězství se stanete příštím tibetským premiérem v exilu. Máte něco takového v plánu?

Mám opravdu v úmyslu podílet se na založení

takové politické strany, ale její vedení a vedení exilové vlády raději přenechám jiným.

V současné chvíli žijete v jakém exilu v exilu – k první emigraci Vás přinutili Číňané, ta druhá, emigrace ze světa exilové politiky, byla dobrovolná. Jak se Vám žije v USA a co Vám život v této zemi přinesl?

Můj exil z Dharamsaly nebyl tak úplně dobrovolný. Neměl jsem v úmyslu odejít, ale nebylo mi umožněno zůstat. Pobyť ve Spojených státech je pro mě přínosný, neboť žiji v odloučení v horách státu Tennessee, což má pozitivní dopad na moji práci.

Zapomeňte na politiku alespoň při poslední otázce. Velmi se mi líbila Vaše kniha *Mandala Sherlocka Holmese*. Píšete v současné chvíli novou knihu?

Ano, pracuji na dosti rozsáhlém díle, jehož podtitul zní *A Literary Journey into Memories of Tibet (Literární pouť vzpomínkami na Tibet)*. Doufám, že se mi podaří knihu dopsat do konce roku.

Děkuji za rozhovor a přeji mnoho úspěchů v politickém i uměleckém snažení. Bö gjal lo!

mis

Sebeupalování pokračuje

V únoru 2009 se upálil mnich z kláštera Kirti. Od března loňského roku se upálilo dalších 25 Tibeťanů. Jsou mezi nimi mniši, mnišky, ale i laici. Většina z nich jsou mladí Tibeťané kolem 20 let.

27. února 2009 Tapä (přes 20 let)
mnich z kláštera Kirti v Ngaba

16. března 2011 Phüncchog (20)
mnich z kláštera Kirti v Ngaba

15. srpna 2011 Chewang Norbu (29)
mnich z kláštera Nícho v Tawu

26. září 2011 Lozang Küncchog (18)
mnich z kláštera Kirti v Ngaba

Lobsang Kalzang (18)
mnich z kláštera Kirti v Ngaba

3. října 2011 Kalzang Wangčhug (17)
mnich z kláštera Kirti v Ngaba

7. října 2011 Čhöphel (19)
bývalý mnich z kláštera Kirti v Ngaba

Khajang (Lhungjang) (18)
bývalý mnich z kláštera Kirti v Ngaba

15. října 2011 Norbu Damdul (19)
bývalý mnich z kláštera Kirti v Ngaba

17. října 2011 Tändzin Wangmo (20)
mniška z kláštera Mame Dečhen Čökhörling (Mame)

25. října 2011 Dawa Cchering (38)
mnich z kláštera Kardze

3. listopadu 2011 Paldän Čhöccho (35)
mniška z Dawu v oblasti Kardze

1. prosince 2011 Tändzin Phüncchog (přes 40)
mnich z kláštera Karma v Čamdo

6. ledna 2012 Tänni (asi 20)
mnich z kláštera Kirti v Ngaba

Cchulthim (asi 20)
bývalý mnich z kláštera Kirti v Ngaba

8. ledna 2012 Sönam Wanggjal (přes 40)
lama Zopa, vážená náboženská osoba z oblasti Darlag v Golog

14. ledna 2012 Lozang Džamjang (přes 20)
bývalý mnich z kláštera Andu v Ngaba

8. února 2012 Rinzin Dordže (19)
zřejmě mnich, nepotvrzeno

9. února 2012 Sönam Rabjang (kolem 25)
mnich z vesnice Juthung v oblasti Tidu

11. února 2012 Tändzin Čhödön (18)
mniška z kláštera Mame Dečhen Čökhörling (Mame)

13. února 2012 Lozang Gjaccho (19)
mnich z kláštera Kirti v Ngaba

17. února 2012 Damčhö (40)
mnich a člen správy kláštera Bongthag v oblasti Themčhen

19. února 2012 Nangdol (18)
Tibeťan z vesnice Čhödže v Dzamthangu

3. března 2012 Cchering Kji (19)
studentka střední školy ve městě Maču v Kanlho

4. března 2012 Rinčhen (přes 30)
matka čtyř dětí, upálila se u kláštera Kirti v Ngaba

5. března 2012 Dordže (18)
Tibeťan z města Čha v Ngaba

19. září - (*Phayul*) Čínský soud odsoudil další tři mnichy z kláštera Kirti ke dvěma a půl a třem letům odnětí svobody. Dva z nich byli zadrženi v dubnu 2011. Důvodem je pravděpodobně jejich údajná účast při sebeupálení Lozang Phünccchoga, ke kterému došlo 17. 3. 2011 (viz TL 40 – pozn. red.).

20. září - (*VOT*) V Čhadengu v oblasti Kardze došlo k potyčce mezi tibetskými horníky a čínskými důlními úředníky kvůli výplatě mzdy. Čtyři Tibeťané byli zraněni, poté co do nich povolani policisté začali střílet.

27. září - (*Phayul*) Na konferenci předních odborníků a učitelů tibetského buddhismu bylo potvrzeno, že tradice Džonang, která byla založena v r. 1027 a která má odlišná filosofická hlediska, je jednou z hlavních škol tibetského buddhismu.

6. října - (*Epoch Times*) Na 18. Mezinárodním filmovém festivalu ve Vancouveru získal tibetský režisér Sonthar Gjal cenu Draci a tygři v kategorii Mladý film za snímek *Sluncem vyprahlá cesta* (*The Sun-Beaten Path*).

12. října - (*NY Times*) Organizace Human Rights Watch uvedla, že výdaje na bezpečnostní akce v oblastech Ngaba a Kardze v provincii S'-čchuan od r. 2002 trvale narůstaly a byly několikanásobně vyšší než v netibetských oblastech provincie.

17. října - (*FT*) Dle Free Tibet postřelily čínské bezpečnostní složky během protestů dva Tibeťany. Ke střelbě došlo, když protestující vykřikovali hesla za větší svobodu v Tibetu a za návrat dalajlamy.

20. října - (*Xinhua*) V Tibetské autonomní oblasti (TAO) byl otevřen Buddhistský teologický institut Tibetu, jehož smyslem je propagace studia tibetského buddhismu. Prvních 150 studentů bylo přijato do tří oborů: netantrický buddhismus, tantrický buddhismus a studia pro lamy převtělence (tulku).

22. října - (*RFA*) Po nedávné vlně protestů ve východním Tibetu, kdy se několik mnichů a mnišek upálilo, došlo k přesunu velkého

množství bezpečnostních složek do Lhasy, zjevně ve snaze odradit místní obyvatelstvo od protestů.

27. října - (*RFA*) Dne 26. října časně ráno vybuchla ve státní budově v oblasti Čhamdo v TAO bomba. Čínské bezpečnostní složky poté uzavřely celou oblast. Nebyly hlášeny žádné oběti na životech.

1. listopadu - (*PTI*) Během oficiální návštěvy ČLR diskutoval vrchní velitel generálního štábu nepálské armády, gen. Ch. Gurung, se svým čínským protějškem o vojenské spolupráci. Peking pochválil Káthmándú za potlačování protičínských protestů organizovaných tibetskými uprchlíky v Nepálu.

10. listopadu - (*HURON, TibetInfoNet*) Mnich, jehož jméno je Butug nebo Buthi, se u stúpy v Bódhnáthu v Káthmándú polil benzínem a pokusil se upálit. Čtyři Tibeťané, kteří se nacházeli v jeho blízkosti, z něj však strhli hořící oděv, a tak utrpěl jen menší popáleniny na ruce.

14. listopadu - (*Xinhua*) Čínské úřady oznámily, že plánují během příštích pěti let publikování a vysílání místních médií jak v čínštině, tak v tibetštině. Agentura Sin-chua uvedla, že vláda bude podporovat překlady televizních programů do tibetštiny.

19. listopadu - (*eng.tibet.cn*) Čínská vláda oznámila, že všem tibetským dětem ve venkovských oblastech TAO bude umožněna bezplatná předškolní výuka čínštiny. Součástí výuky má údajně být i tibetština. V současné době je již ve všech státních školách v TAO vyučovacím jazykem čínština.

23. listopadu - (*ICT*) Dle informace obdržené Mezinárodní kampaní pro Tibet (ICT) navrátila čínským úřadům v září 2011 nepálská policie mladého Tibeťana, který uprchl z Tibetu. Ten se teď nachází ve vězení. Je to první případ repatriace Tibeťana od června 2010.

25. listopadu - (*Phayul*) Ústřední tibetská správa v Dharamsale oznámila, že Čhadel Čhampa Thinlä rinpoče, bývalý opat kláštera Tašilhünpo a vedoucí skupiny pověřené nalezením 11. pančhenlamy, pravděpodobně zemřel.

27. listopadu - (*The Guardian*) Jednání o hranicích mezi Indií a Čínou byla zrušena kvůli neshodám týkajícím se dalajlamy. Diplomaté obou zemí se měli zabývat desetiletí trvajícím sporem o státní hranice v Himálaji.

1. prosince - (*Asian Age, TibetInfoNet*) Na mezinárodní buddhistické konferenci pořádané ve dnech 27.-30.11. 2011 v New Delhi byla založena Mezinárodní buddhistická konfederace (MBK) se sídlem v Indii. MBK se má stát protipólem k Čínou podporovanému Světovému buddhistickému fóru, které se za posledních pět let sešlo dvakrát.

2. prosince - (*RFA*) V provincii Kan-su byli za účast v protestech v roce 2008 odsouzeni k trestu odnětí svobody v délce 13 a 15 let dva mniši z kláštera Taši Čhökhorling.

14. prosince - (*Invisible Tibet, RFA*) Bitka tibetských studentů s čínskými spolužáky na průmyslové škole v provincii S'-čchuan si vyžádala několik zraněných. K rozehnaní studentů musely být povolány speciální jednotky armády a policie.

16. prosince - (*Xinhua*) Nové přímé lety z hlavního města ČLR do Lhasy mají podle vyjádření úřadů podpořit rozvoj turistického ruchu v TAO. Přímý let, o dvě hodiny kratší než lety s mezipřistáním v Čcheng-tu, trvá zhruba 4 hodiny.

22. prosince - (*Europa.eu*) Již druhým rokem byla bez udání důvodů zrušena jednání mezi EU a Čínou o lidských právech. Zastoupení Unie v Číně vyjádřilo nad stavem evropsko-čínského dialogu o lidskoprávních otázkách „hluboké znepokojení“.

22. prosince - (*CECC*) Zpráva nazvaná Souvislost mezi sebeupalováním mnichů a sílícím potlačováním svobody náboženství uvádí, že „mezi 11 případy sebeupálení mnichů a mnišek a snahou o potlačení náboženského života v tibetských kláštorech existuje přímá souvislost.“

29. prosince - (*RFA*) Množí se obavy o zdraví Tändzin Deleg rinpočeho, jenž si odpykává doživotní trest odnětí svobody v čínském vězení v Tibetu.

3. ledna - (*Xinhua*) Železnice Lhasa-Golmud přepravila v roce 2011 6,5 milionu cestujících, což představuje 9% nárůst oproti předešlému

roku. Za prvních 11 měsíců roku 2011 navštívilo Tibet 8,43 milionů turistů, tj. o 27,7 % více než v předešlém roce.

6. ledna - (*TCHRD*) Lidový soud v Kanlho odsoudil tibetského spisovatele Kalzang Cchulthima ke 4 letům odnětí svobody. Byl zatčen v roce 2010 v okrese Sangčhu v Tibetské autonomní oblasti Kanlho v provincii Kan-su na základě obvinění z „politických prohřešků“.

8. ledna - (*TibetInfoNet*) Po deseti dnech skončila v indické Bódhgaji iniciace do Kálačakry vedená J.S. 14. dalajlamou. I když přesný počet účastníků není znám, zdroje hovoří o 200 000 iniciovaných z celého světa, včetně 8500 Tibeťanů a 4600 Číňanů z ČLR.

13. ledna - (*HURON, TibetInfoNet*) Večer 12. ledna zadržela nepálská policie při vjezdu do Káthmánského údolí 207 Tibeťanů vracějících se z iniciace do Kálačakry. Zadrženi byli předáni nepálským imigračním úředníkům.

14. ledna - (*RFA*) Během nepokojů, ke kterým došlo po sebeupálení Lozang Džamjanga u kláštera Kirti v oblasti Ngaba, byly zabity dvě osoby. Dav lidí obklopal policejní stanici, poté co policie odmítla vydat Lozangovo tělo.

17. ledna - (*Phayul, VOA*) Podle tibetské spisovatelky Ózer se pohřbu Sónam Wanggjala, známého jako Zopa tulku, účastnily tisíce Tibeťanů z oblasti Golog. Sónam Wanggjial se upálil 8. 1. 2012.

22. ledna - (*RFA*) Na následky mučení ve vězení zemřel geše Cchulthim Gjaccho. Byl zadržen v červenci 2011 v Thika v Ccholho během své výuky ve škole.

10. února - (*VOA*) Stovky lidí se účastnily protestů v oblastech Jušu a Nangčhen: v prvně jmenované pochodovalo do města Zatö na 400 mnichů z kláštera Dil Kar, v Nangčhenu se zúčastnilo na 500 Tibeťanů.

12. února - (*RFA*) Přes 20 lidí bylo vyhnáno ze dvou tradičních míst s poustevnami v Lhalungu a Gönpasaru u Lhasy. Všechny poustevny byly poté zbořeny.

13. února - (*CPJ*) Komise na ochranu novinářů oznámila, že 10 z 27 vězněných novinářů v ČLR jsou Tibeťané. Další šest z nich jsou Ujguři.

Zuzana Vokurková a mis

Foto Malcolm Browne a Associated Press

Sebeupalování a buddhismus

Džamjang Norbu

<http://jamyangnorbu.com/>, 3. ledna 2012

Výraz „chucpe“ má v jidiši přesně stejný význam jako tibetské slovo „hampa“, jemuž se navíc podobá svými tonálními charakteristikami. Humorista Leo Rosten řekl, že tento výraz „charakterizuje člověka, který poté, co zabil otce a matku, prohlašuje před soudem svou osiřelost za polehčující okolnost.“

Zaměstnanec čínského velvyslanectví v Londýně Taj Čching-li tuto vlastnost skvěle demonstroval svým dopisem *Guardianu* z 25. listopadu 2011, nazvaným „Smrt Tibeťanů protirečí buddhismu“. Taj v dopise píše: „Případy sebeupalování tibetských mnichů a mnišek jsou vpravdě tragické. Zároveň jsou však jednoznačným porušením ducha míru a tolerance, jenž charakterizuje tibetský buddhismus. Jako takové vyvolaly hněvivou reakci a odsouzení místních lidí a členů náboženské obce.“

V podobném duchu se vyjádřil ve svém článku „Ten Číňan má ve věci sebeupalování Tibeťanů pravdu!“ Bhučhung K. Cchering, aktivista Mezinárodní kampaně za Tibet (International Campaign for Tibet).

„Včera, tj. 1. prosince, jsem četl v *People's Daily* článek ‚významného tibetologa‘ Li Te-čchenga o sebeupalování Tibeťanů, které je podle něj v rozporu se ‚základními buddhistickými etickými principy‘. Li Te-čcheng píše, že ‚žádný buddhistický text, a tím méně text tibetský, neschvaluje zabíjení a sebevraždy, stejně jako neexistuje žádné buddhistické dogma, které by bylo možné chápat jako výzvu k vraždění a sebevraždám‘. Musím prohlásit, že s ním naprosto souhlasím.“

Bhučhung pokračuje výzvou adresovanou Číňanům, aby případům sebeupalování v Tibetu věnovali náležitou pozornost, neboť „se jedná o významný sociální jev, který může dalekosáhle ovlivnit budoucnost Číny.“ Bhučhung se rovněž snaží vysvětlit – řečeno jeho slovy – proč se Tibeťané „oddávají“ takovému jednání. Ať už je sebeupalování Bhučhungovi a jeho kolegům z Mezinárodní kampaně jakkoli cizí,

měli by si uvědomit, že se v případě tibetských mnichů a mnišek jen stěží dá mluvit o nějakém „oddávání se“.

Dalajlama volí slova opatrněji. Ve svém prohlášení pro agenturu UPI z 21. listopadu se vyjádřil, že sebeupalování mnichů a mnišek nepodporuje, a vyslovil pochybnost o účinnosti sebeпоškozování jakožto prostředku odporu proti čínské nadvládě v Tibetu. A i když se vyjádřil uznale o jejich odvaze, jeho slova vyvolala dojem, že jednání tibetských bojovníků za svobodu nemá s buddhismem co dělat.

Je tedy sebeupalování skutečně v rozporu s buddhistickým učením?

V roce 1963 se na rušné křižovatce v Saigonu upálil vietnamský mnich Thich Quang Duc. Fotografie planoucího těla v lotosovém sedu, jež svému autoru Malcolm Brownovi vynesla ocenění World Press Photo v kategorii fotografie roku, obletěla celý svět a přispěla k pádu režimu Ngo Dinh Zieme. Pekingská vláda tehdy mnichův čin veřejně vychvalovala a v Asii a Africe distribuovala miliony kopií Brownovy fotografie (na něž pochopitelně neměla copyright), jako důkaz proti „americkému imperialismu“. K Thich Quang Ducovu protestu proti vietnamské válce se později přidalo několik dalších mnichů a mnišek.

V Číně a v některých oblastech jihovýchodní Asie je sebeupalování akceptovanou, i když nepříliš obvyklou buddhistickou praktikou. Z čínské historie – především z období panování dynastie Čching – je známo mnoho případů, kdy bylo formou politického protestu (viz kniha *Burning for the Buddha: Self-immolation in Chinese Buddhism* od Jamese A. Benna). V roce 1948 usedl ve městě Charbin buddhistický mnich na hromadu pilin nasáklých sojovým olejem a zapálil se na protest proti útlaku, jemuž byli buddhisté vystaveni v rukou Mao Ce-tungových komunistů.

Nejdůležitější inspirací pro praxi sebeupalování v buddhismu je zřejmě *Lotosová sůtra* (tib. *dam chos pad ma dkar po'i mdo*). V jedné kapitole sůtry se píše o bódhisattvovi Bhaišadžarádžovi, který svůj vzhled do bezpodstatnosti

těla demonstroval rituálním sebeupálením, díky čemuž pak „šířil světlo dharmy“ po dvanáct set let.

Domnívám se však, že kořeny sebeobětování našich mladých mnichů a mnišek v Tibetu je třeba hledat jinde. Pětačtyřicet kilometrů od Káthmándú leží jedno z nejpobulárnějších poutních míst navštěvovaných tibetskými buddhisty. Vrch Namó Buddha (tib. tag mo lu jin) je podle *Sůtry o zlatém světle* (tib. *phags pa gser 'od dam pa'i mdo*) místem, kde Buddha v jednom ze svých předchozích životů daroval tělo tygřici, aby jím nakrmila svá mláďata. Tato *džátaka* je mezi Tibeťany velmi populární a často na ni přichází řeč v situacích, kdy se mluví o nezjištěném a obětavém jednání. Také mnohé další *džátaky* a *avadány* vyprávějí příběhy o tom, jak se Buddha vzdal svého života pro druhé, tak jako například *Mahákapidžátaka* o opičím králi, jenž zachránil 80 000 poddaných.

Statečný čin třinácti obětí sebeupálení v Tibetu je třeba chápat ve světle těchto doktrín. Kategoricky nesouhlasím s názorem, že se mnichové a mnišky upalují v zoufalství nad tím, že nemohou praktikovat své náboženství. Kdyby vlastní náboženská praxe skutečně byla hlavním motivem jejich jednání, bylo by mnohem logičtější, kdyby svou situaci vyřešili útekem do Indie, tak jak to již mnoho Tibeťanů učinilo. Klášter Kirti, kde většina obětí současné vlny sebeupalování studovala, má dokonce pobočku v Dharamsale, kde by jistě byli přijati s otevřenou náručí.

Z těchto úvah vyplývá, že musíme sebeupalování Tibeťanů chápat jako čin vykonaný ve prospěch druhých, jako prostředek boje za svobodu tibetského národa a nezávislost Tibetu (jak se ostatně některé z obětí explicitně vyjádřily). Dokonce i požadavek většiny sebeupálených na návrat dalajlamy do Tibetu je třeba interpretovat jako výzvu k obnovení svrchovanosti Tibetu, neboť dalajlama je považován za jediného legitimního vládcu této země a nikoli jako výraz touhy po návratu osobního duchovního učitele, jak tvrdí ti, kteří se snaží sebeupalování depolitizovat.

Čin třinácti sebeupálených nejenže je v konečném smyslu slova buddhistický, ale navíc je v souladu s heroickou tradicí buddhismu orientovanou na přímou akci. Někteří učenci považují takové chápání buddhismu za věrnější původnímu učení historického Buddha, než kvietistický, pasivní a kapitulantský buddhismus, který si v posledních letech získal všeobecné uznání zejména na Západě.

Historický Buddha byl *kšatrija*, příslušník společenské třídy válečníků. Ačkoli do *sanghy* přijímal muže a ženy všech tříd, svým následovníkům říkal: „Všichni jsme *kšatrijové*.“ Nečinil tak, aby vyzdvihoval svou vlastní společenskou třídu, ale aby zdůraznil, že od svých žáků vyžaduje odhodlání a kuráž bojovníka. V sútrách se dočítáme, že Siddhártha Gautama byl statné postavy a že byl vyškolen v bojových uměních. Své mistrovství v boji prokázal vítězstvím nad ostatními válečníky z kmene Šákjů, s nimiž bojoval o ruku princezny Jašódhary. Odvahu a vytrvalost bojovníka prokázal také při svém prvním pokusu o dosažení probuzení, jak to působivě dokládá gandhárské zpodobení Buddha po šesti letech extrémního sebeumrtvování.

Ačkoli první pokus selhal, Buddha ani na okamžik neztratil odvahu. Metoda střední cesty, kterou posléze vyvinul, v žádném případě neměla být ospravedlněním nečinnosti, slabosti či nemohoucnosti. Když usedal pod stromem probuzení, Siddhártha se zaměřil na svůj cíl s neochvějným odhodláním. Kompilátoři raných súter mu připsali tato krásná a působivá slova: „Ať vyschne v mém těle krev, ať moje tělo zchřadne, nehnu se z tohoto místa, dokud nedosáhnu probuzení!“

Některé z titulů, jimiž bývá Siddhártha tradičně nazýván, odrážejí heroické aspekty jeho povahy: tak *džina* znamená „vítěz“ a *mahávíra* „velký hrdina“ (tento titul přísluší také zakladateli džinismu).

Hrdinskou odvahu bódhisattvy popisuje jedna pasáž z *pradžňápáramitásútry*, v níž se hovoří o bytosti neohroženě vedoucí ostatní ven z hlubokého lesa *sansáry* a odrážející všechny „nepřátelské síly“. Na závěr této pa-

sáže se Buddha ptá svého žáka Subhútiho: „Kdyby proti němu v onom pralese povstalo nesčíslné množství nepřátelských sil, opustil by onen hrdina svou rodinu, aby spasil sám sebe z temného a hrůzy nahánějícího lesa?“ A Subhúti samozřejmě odpovídá: „Ó nikoli, pane.“

Stejně tak historický Buddha, když byl pronásledován lupičem a vrahem Angulimárou, se nedal na útěk a nenechal řešení problému na ostatních, ale postavil se mu a porazil ho prostředky, které tradice označuje za magické. Ačkoli Angulimála běžel za volně krácejícím Buddhou, jak nejrychleji dovedl, nemohl jej dohonit. Zhruba o sto let dříve popsal řecký filosof Zenón stejnou situaci ve své aporii o Achilovi, který nikdy nedohoní želvu. Dnešní fyzikové by tento jev možná vysvětlili „kvantovým Zenónovým efektem“, což je termín, jímž E. C. G. Sudarshan a B. Misra popisují „zhroutení lineárního času způsobené kvantovou dekoherencí...“

Dobře známý je též příběh o tom, jak Buddha v jednom ze svých předešlých životů zabil vraha cestujícího na lodi, aby zachránil ostatní pasažéry. Kontext, v němž Buddha tuto *avadánu* svým žákům vyprávěl, je velmi zajímavý a přímo souvisí s tématem této úvahy. Onoho dne si jeden z žáků povšiml, že se Buddha zranil na noze. Otázal se ho, jak se něco takového může stát někomu, kdo dosáhl nirvány. Buddha odpověděl příběhem o své cestě po moři. Pointou tohoto vyprávění je, že nikdo nemůže uniknout před důsledky svých činů, i když se jedná o činy nezbytné a spravedlivé. Můžeme z něj však odvodit také další logický závěr: kdyby se Buddha rozhodl, ať už ze zbabělosti nebo z etického purismu, vraha nezabít a pasažéry na lodi nezachránit, spáchal by mnohem horší čin s mnohem závažnějšími důsledky.

A právě tento důraz na nenásilné, a přitom dynamické a pečlivě volené jednání je tím, co nenajdeme v pasivním, pohodlném, dezinfikovaném, nezáčastněném a v posledku sebezáchovném pojetí *dharmy*, ovládajícím většinu dnešního buddhistického myšlení.

Výrazným rysem „new age“ buddhismu je jeho zaujetí pro bohatství, věhlas a nenáročný

intelektualismus šířený množstvím nepoužitelných manuálů svépomoci s chytlavými zenovými tituly (*Pozorování pozorovatele, Tichá svatá mysl, Žítí v umírání* a pod.). Dá se předpokládat, že podobné jevy existují ve všech institucionalizovaných náboženstvích, a nejspíš nemá cenu se nad tím pohoršovat. I tak si myslím, že by většina Tibeťanů spolu se mnou odsoudila všechny buddhistické učitele prodávající předražené vstupenky na svoje učení, stejně jako střediska výuky *dharmy*, která odrazují své členy od účasti v politice či jim účast na věcech veřejných přímo zakazují, včetně boje za svobodu Tibetu a lidská práva.

A může se člověk divit, když dokonce i bývalý tibetský exilový premiér, tibetský lama a učený *geše*, nejenže odmítl jakoukoli účast v demonstracích za svobodu Tibetu, ale navíc Tibeťany vyzval, aby se neúčastnili protestních akcí při návštěvách čínských představitelů na Západě? A přesto jsme mohli Samdhong rinpočeho v roce 2006 spatřit na European TV, jak se jakožto jeden z hlavních organizátorů podííl na demonstracích proti švýcarské společnosti Syngenta, přední agrochemické firmě, proti níž se postavili indiští ochránci přírody. Snad bychom si z toho mohli odnést ponaučení, že politický aktivismus je přípustný, pokud je módní, výhodný a pokud nestojí v cestě zájmům Pekingů. Dalajlama se zase veřejně přidal k protestům proti plánovanému ropovodu z Alerty do Texasu. Jelikož i mně leží stav životního prostředí na srdci, s dalajlamovou iniciativou v tomto směru

HLAVA POSTÍČHO SE BUDDHY, GANDHÁRA, 2.-3. STOLETÍ N. L.
Foto British Museum

souhlasím. Přál bych si ale, aby se jeho svatost stejně rezolutně postavil proti pekingským olympijským hrám nebo stavbě železniční tratě do Lhasy, sloužící hromadným přesunům obyvatelstva.

Asi nejcyntičtější prohlášením souvisejícím se sebeupalováním, které jsem v poslední době četl, je dopis od Mezinárodní kampaně za Tibet, vyzývající adresáty k peněžnímu darům, protože „... se třináct Tibeťanů upálilo“. Takto se vyjadřuje organizace, která nesouhlasí s bojem za tibetskou nezávislost a jejíž významný představitel nadšeně souhlasí s čínskými „odborníky“ v názoru, že sebeupalování protirečí buddhistickým principům.

překlad mis

Putování Tibetem

Klášter Tašilhünpo v Žikace

Klášter Tašilhünpo ve městě Žikace, ležícím necelých 300 km západně od Lhasy, je jedním z největších a nejvýznamnějších klášterů školy Gelug v Tibetu. Tradičně zde sídlil pančhenlama, vtělení buddhy Amitábhy a druhý nejvyšší převtělenec školy Gelug po dalajlamovi. Klášter založil roku 1447 žák Congkhapy, první dalajlama Gendündub (1391-1475), a v dobách největší slávy zde žilo téměř 5 000 mnichů. I když byl jako ostatní tibetské kláštery silně poničen za kulturní revoluce v 60. letech minulého století, nejdůležitější budovy i některé části jejich inventáře se podařilo zachránit. V 80. letech byl klášter jako jeden z prvních obnoven díky úsilí desátého pančhenlamy Čhökji Gjalčchána (1938–89), který zemřel jen pár dnů po slavnostním navrácení ostatků svých předchůdců do nově vybudovaného mauzolea.

Instituce pančhenlamy a spolu s ní i klášter Tašilhünpo sehrály v období po čínské invazi rozporuplnou roli. Desátý pančhenlama nenásledoval po tibetském povstání v roce 1959 čtrnáctého dalajlamu do exilu a místo toho zůstal v Tibetu. Po mnoha letech věznění a ponižování byl v 70. letech propuštěn na svobodu a přistoupil na spolupráci s čínským komunistickým režimem, což mu bylo mnohdy vyčítáno. Mohl se tak zasadit alespoň o částečnou záchranu buddhismu v Tibetu. Některé zdroje naznačují, že na jeho předčasné smrti mohli mít určitý podíl Číňané, jimž se vůči Tibetanům i dharmě loajální pančhenlama začal vymykat z kontroly. Po jeho smrti, a zejména poté, co čínská vláda zmanipulovala proces vyhledání a určení pančhenlamova jedenáctého převtělení, ztratil klášter Tašilhünpo pro Tibetany do značné míry svoji atraktivitu. Zatímco dalajlamou potvrzený jedenáctý pančhenlama Gendün Čhökji Ňima byl roku 1995 uvězněn neznámo kde, nový „čínský“ pančhenlama Čhökji Gjalpo zde trvale nepobývá a jeho novým sídlem se stal Peking. Přesto zejména při oslavách hlavních svátků

Mauzoleum pančhenlamů / Foto Slavomír Cirhan

jako je Losar nebo Saga Dawa bývá Tašilhünpo v obležení poutníků z blízka i z daleka.

K hlavním budovám kláštera se řadí především svatyně budoucího buddhy Maitréji (Čhamkhang čhenmo), již dominuje 26 m vysoká socha Maitréji (tib. Čampa) z pozlacené mědi, největší svého druhu na světě. Na sochu, kterou nechal zhotovit devátý pančhenlama Čhökji Ňima (1883–1937) v roce 1914, bylo použito téměř 300 kg zlata a 150 tun mědi. Zevnitř je vyztužena mohutným kmenem jalovce a zvenčí bohatě zdobena reliéfy vykládanými drahými kameny. Chrám má ve dvou patrech celkem patnáct malých kaplí, které nejsou veřejnosti přístupné.

Vydáme-li se od Maitréjova chrámu po poutnickém okruhu ve směru hodinových ručiček, přijdeme k chrámu Dungten si-sum namgjal, kde je uloženo tělo desátého pančhenlamy. Nachází se zde stúpa s jeho nabalzamovanými ostatky, pro jejíž zhotovení bylo věřícími věnováno 500 kg zlata.

Chrám byl dokončen a vysvěcen roku 1994. Budova je chodbou v prvním poschodí propojena přes soukromé prostory užívané pančhenlamou s chrámem Kundung lhakhang, který se svými rudě natřenými zdmi a výraznou zlatou střechou tvoří významnou dominantu kláštera. Nachází se zde 11 metrů vysoká stúpa s ostatky čtvrtého pančhenlamy Lozang Čhökji Gjalčchána (1567-1662), jenž jako první získal titul pančhen. Tato budova nebyla během kulturní revoluce jako jediná z celého kláštera závažněji poničena. V průchodu na miniaturní nádvoří před chrámem visí zvon, na který tibetští poutníci zvoní pro štěstí. Další budova, Labrang gjalčchän tönpo, vystavěná roku 1447, je rezidencí pančhenlamů.

Poslední významnou stavbou kláštera je soubor budov obklopujících velký dlážděný dvůr Kalzang khjamra, v jehož středu stojí vysoký stožár Dukar khorlo darčhen, který je každý rok během Losaru zdoben modlitebními praporky. Dvůr obklopují ze čtyř stran dvou a třípatrové budovy s nespočtenými svatyněmi propojenými venkovním ochozem.

V západním rohu nádvoří se nachází třípodlažní chrám Kalzang cuglagkhang, v jehož přízemí je hlavní shromažďovací síň mnichů, dukhang. Tato vůbec nejstarší část celého kláštera byla vystavěna v polovině 15. století prvním dalajlamou nad starým pohřebištem, tvořeným původně kamennou plošinou. Zde se konaly tzv. „vzdušné pohřby“, při nichž bylo tělo zemřelého rozsekáno na malé kousky a ponecháno jako potrava pro posvátné supy. Část kamenné plošiny je v podlaze síně stále patrná. Strop rozlehlého sálu podpírá čtyřicet osm mohutných dřevěných sloupů a v jeho centru se nachází vysoký bohatě zdobený trůn pančhenlamů. Síň

má dvě vnitřní svatyně, Dolma lhakhang, zasvěcený bílé a zelené Táře (tib. Dolma), a Džowo lhakhang, zasvěcený buddhovi Šákjamunimu. Hlavní dominantu nádvoří představuje vysoká budova mauzolea uchováujícího ostatky pátého až devátého pančhenlamy, která byla vystavěna v 80. letech desátým pančhenlamou a vysvěcena krátce před jeho smrtí. Mauzoleum nahradilo pět původních chrámů zničených během kulturní revoluce. Jsou zde uloženy vzácné ostatky a části původního inventáře, které se díky věřícím podařilo zachránit před zkázou. Střed mauzolea tvoří velká stúpa, v níž se ostatky všech zmíněných pančhelamů nacházejí.

Celkový pohled na klášter a jeho hlavní bránu / Foto Kamila Hladíková

Klášter měl původně čtyři koleje (dacchangy), z nichž se do současnosti dochovaly pouze dvě, tantrická kolej (Ngagpa dacchang) a kolej dialektiky (Kjilkhang dacchang). Vpravo v kopci nad klášterem se vypíná vysoká a široká bílá zeď, určená k vyvěšování obřích thangky během náboženských svátků. Tři kilometry dlouhý poutní okruh obchází Tašilhünpo po svazích hory Dolmarí. Odbočkou z okruhu se dá dojet až k znovu postavené žikacké pevnosti a do posledních zbytků starého tibetského města, jež pravděpodobně v příštích letech docela ustoupí nové čínské „kachlíkové“ výstavbě.

Kamila Hladíková

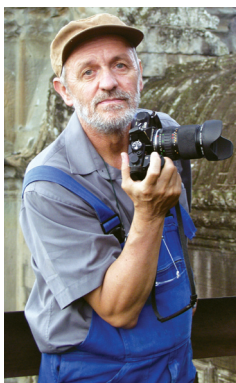
Kláster Čiu / Foto Jaroslav Poncar

Pozvánka na výstavu

Jaroslav Poncar: Panoramatický Tibet

Kino Aero, 16. – 30. dubna 2012

Jaroslav Poncar se narodil roku 1945 v Praze, vyrůstal v Litoměřicích. Po studiu na fakultě technické a nukleární fyziky na pražské ČVUT pokračoval v letech 1966–1971 na Technické univerzitě v Aachen, kde získal PhD z teoretické fyziky. Poté se stal fotografem na volné noze pro agenturu dpa (Německá tisková agentura) v Africe a Arábii. Od roku 1973 žije v Kolíně nad Rýnem, kde působil jako profesor optiky na Fachhochschule Köln (Univerzita aplikovaných věd Kolín nad Rýnem) na katedře Photoingenieurwesen (technologie pro vědy a média) a později v Ústavu aplikované optiky a elektrotechniky (AOE).

Zaměřil se na fotografii lidí a krajiny. V roce 1976 s sebou poprvé vzal do západního Himálaje panoramatický fotoaparát – starý ruský FT-2 – a od té doby se začal specializovat na panoramatickou fotografii. Jeho fotografické projekty ho zavedly do Afriky, Arábie a do Asie, obzvláště do Himálaje, Tibetu, Indie a Kambodži, v poslední době také do Barmy a Afghánistánu. Ve spolupráci s významnými muzei, univerzitami a dalšími institucemi se podílel na dokumentaci a následné záchraně řady kulturních památek v Himálaji, Tibetu, Kambodži a Afghánistánu.

V letech 1977–1987 společně s kameramanem a filmovým producentem Wolfgangem Kohlem natočil v Jemenu, Mali, Indii, Pákistánu a Tibetu řadu dokumentárních kulturně historických filmů pro německé televizní stanice. Film *Tibet – brána k nebesům* se nachází i v archivu České televize.

V letech 1981–1994 Jaroslav Poncar pracoval spolu s profesorem Rogerem Goepperem z Muzea východoasijského umění v Kolíně nad Rýnem na fotografické dokumentaci nástěnných maleb v chrámech buddhistického kláštera Alči v Ladaku a s profesorem Karlem Ludwigem Dasserem z katedry restaurování a konzervace kulturních památek na Fachhochschule v Kolíně nad Rýnem organizoval projekt

Zachraňme Alči, jehož cílem bylo zakonzervování budov, hliněných soch a unikátních nástěnných maleb v Alči.

V roce 1984 se věnoval dokumentaci kláštera Tabo v údolí Spiti v západním Himálaji, jejíž výsledky publikovala roku 1996 profesorka Debora Salterová z vídeňské univerzity, a v roce 1993 se opět na pozvání profesorky Salterové z Ústavu tibetologie vídeňské univerzity soustředil na dokumentaci nástěnných maleb v Tholingu v západotibetské oblasti Guge.

V roce 1993 se zúčastnil projektu Hedvábná stezka Německého výboru pro výzkum (prof. Klimkeit, Univerzita Bonn) a zabýval se dokumentací nástěnných maleb v Turfanu aj.

V období 1993–2005 se vracel fotografovat do Angkoru v Kambodži, roku 1995 zdokumentoval basreliéfy chrámů v Angkor Watu a Bayonu technikou šterbinového skenování.

V letech 1996–1998 jej práce v rámci projektu Nielse Gutschowa pro Německý výbor pro výzkum zavedla do odlehlého království Mustang v Nepálu, kde dále dokumentoval pro Americkou himálajskou nadaci nástěnné malby v chrámech Thubčhen Lhakhang a Čhampa Lhakhang v Lo Manthangu.

Během období 1996–2005 byl spolu s profesorem Dr. Hansem Leisenem spolutvůrcem

německého Konzervačního projektu Apsara (GACP), zodpovědným za fotografickou dokumentaci Angkor Watu. V letech 2003–2010 fotograficky dokumentoval památky v Barmě a nejnověji v letech 2010–2011 v Afghánistánu.

Jaroslav Poncar představuje své fotografie na výstavách, publikuje v časopisech, je autorem či spoluautorem mnoha fotografických knih, v nichž zachytil nejen krajiny a jejich obyvatele, ale také významné památky buddhistického umění.

Výstava *Panoramatický Tibet* bude otevřena ve foyer pražského kina Aero od poloviny letošního dubna. Poncarovy fotografie vtahují diváka doprostřed rozlehlých planin a dalekých horizontů, z nichž vystupují posvátné hory, jezera a prameny jako sídla dávných tibetských božstev a entit, přírodních sil, mírumilovných i hněvivých energií. Obklopeni těmito silami a drsnou přírodou žijí tibetští kočovní pastevci se svými stády jaků, ovcí a koz. Vystavení extrémnímu podnebí a výkyvům počasí v nadmořské výšce kolem 4 500 m se obyvatelé náhorních planin museli naučit, jak přežít. Jejich tradiční způsob života a jejich náboženský a hodnotový svět je v posledních letech čím dál silněji konfrontován s představami čínské vlády o rozvoji a pokroku.

Dolče

Voda a energie pro Ccharku Je v Himálaji potřeba naše pomoc?

Jan Piňos

Tato zpráva obsahuje údaje z pracovní cesty do vesnice Ccharka v severním Nepálu, jež proběhla v říjnu a listopadu 2011.¹ Kromě Ccharky v odlehlejší oblasti Horní Dolpo navštívil autor také Džharkot a Lubru v Dolním Mustangu, ležící nedaleko dopravního a turistického střediska Džomosomu. Shromážděné údaje se opírají jak o terénní šetření, tak o rozhovory s obyvateli, zejména s místními autoritami (lamové, lékaři, starostové). Rozdílné přírodní podmínky i dostupnost obcí poskytly vynikající srovnávací studijní materiál; informace o Džharkotu a Lubře – stejně jako srovnání situace ve všech třech lokalitách – se však do tohoto vydání *Tibetských listů* bohužel nevešly.² Všem obcím je společný problém se zásobováním vodou, vznikající v posledních 10 až 20 letech vlivem klimatických změn. Druhým cílem cesty bylo zmapovat potřebu lékařské péče v Ccharce, zjistit podmínky pro výkon praxe v nově otevřené tamní klinice a zahájit léčení. Zdravotní zprávu zpracovala Pavla Hrdličková.

1. Dolpo

Vesnice Ccharka (též Ccharga) leží v severozápadním Nepálu, v oblasti Horní Dolpo, která je jednou z nejdlehlějších a nejtradičnějších v celé zemi. Ačkoli politicky patří Dolpo k Nepálu, geologicky, klimaticky a etnicky náleží plně k Tibetu. Dolpo se totiž rozkládá za himálajským „hřebenem“ (či přesněji severně od nejvyšších vrcholů Himálaje), tvořícím výrazný geologický, geomorfologický, klimatický a vegetační předěl mezi monzunovou Asií a vnitrozemskou vysokou Asií. 43 km na J JV od Ccharky leží horský masiv sedmé nejvyšší hory světa Dhaulagiri (8 172 m).

Tak jako Tibet, i Dolpo leží ve vysoké nadmořské výšce 3800–6883 m. Průměrná nadmořská výška horských dolin je 4000–4500 m, sedla dosahují 5100–5500 m. Pro oblast Dolpa jsou na rozdíl od vysokého Himálaje typické zarovnané povrchy s širšími údolími o menším spádu, planinami a nižšími, zaoblenějšími vrcholy. Sněžná čára tu leží kolem 5500 m, takže jen nejvyšší vrcholky pokrývají plošně malé ledovce (ledovcové čapky) a firnoviska. Větší zalednění je pouze na západě oblasti v NP Šel - Phogsumdo (Kandžiroba Himál).

Dolpo je součástí semiaridní oblasti, ležící ve srážkovém stínu za himálajským vodním předělem. Průměrné roční srážkové úhrny tu nepřevyšují 500 mm. Roční srážkové maximum připadá na červen a červenec. Zimní sněhová pokrývka dosahuje jen cca 60 cm. Oblast je typická nízkou oblačností – a tedy velkým množstvím dnů se slunečním svitem (až 300 ročně) – a intenzivním slunečním zářením (30. stupeň zem. šířky, vysoká nadmořská výška, nízká vlhkost vzduchu bez znečištění). Vzhledem k významu oslunění má pro živou přírodu i život člověka zásadní význam expozice svahů. Dolpo se vyznačuje kontinentálním klimatem s velkými teplotními rozdíly mezi dnem a nocí i létem a zimou. Jakmile zapadne životodárné slunce za hřeben hor, teplota rázem klesne o desítky stupňů. Jediným znečištěním je tu prach – vzhledem k suchému převážně kemento-písčitému povrchu se při velké rychlosti větří mohou tvořit lokální prachové bouře.

Dolpo, tak jako celý Tibet, je velmi citlivé na klimatické změny, oteplování tu probíhá mnohem rychleji, než je globální průměr. To může mít v blízké době zásadní negativní dopady na osídlení. Horní Dolpo na „střeše světa“ je pramennou oblastí řek napájených převážně tajícím sněhem a ledem. Plošně a objemově malé místní ledovce (vrcholy jen výjimečně přesahují 6000 m) podléhají tání mnohem snáze než jejich větší sousedé v zaledněnější ob-

Ccharka / Foto Jan Piňos

lasti vysokého Himálaje. Vymizení ledu a sněhu by znamenalo, že oblast přijde o trvalé zdroje vody a bude odkázána jen na sezónní srážky. Srážkový režim se ovšem pod vlivem změn klimatu mění rovněž. Proti dřívějšímu, kdy letní deště měly trvalejší charakter, se v posledních dvou desetiletích zvýšil výskyt letních přívalových srážek, působících sesuvy a bahenní laviny a ohrožujících vesnice, pole i zavlažovací systémy. V roce 2011 byly letní deště nebývale vydatné, což způsobilo mnoho škod.

Klimatické změny však především působí výrazný úbytek vody v krajině, která již tak trpí nedostatkem vláhy. Po staletí obhospodařovaná a důmyslně zavodňovaná pole zůstávají suchá, neúrodná a opuštěná. Dostupnost vody je v této oblasti základním limitem lidského života a přetrvání tibetské kultury.

V nižších částech údolí na vlhčích, k severu a východu orientovaných svazích rostou řídké porosty borovice a břízy, kolem 4000 m již jen soliterně. Ve vyšších polohách se vyskytují jen nízké porosty keřů a trávy. Z centrálního Horního Dolpa je k nejbližšímu lesu týden cesty.

Tibeťané žijí v Horním Dolpu přinejmenším od 14. století. První historické zprávy o osídlení Dolpa Tibeťany se datují do 8. století. Oblast však pravděpodobně byla osídlena již dříve za

vlády prvních králů tibetské dynastie Jarlung. Dolpo patřilo v průběhu věků k různým budhistickým královstvím (Purang, Guge, Lo aj.), od roku 1769 je součástí Nepálu. V Horním Dolpu je dosud rozšířen bön, předbuddhistická náboženská tradice Tibetu, která zásadně ovlivnila tibetské myšlení i tibetský buddhismus.

Oblast je velmi řídkce osídlena. Vesnice leží v nadmořské výšce 3800 až 4100 m. V těchto polohách a kontinentálním, suchém podnebí se život pohybuje na hranici možností. Obyvatelé migrují mezi vesnicemi a letními pastvinami, jedná se o tzv. zemědělské nomády. Rozloha polí je vzhledem k počtu obyvatel malá. Pěstuje se vysokohorský ječmen a brambory, příp. pohanka a proso. Pole je nutno zavlažovat důmyslnými systémy vodních kanálů, přivádějících vodu z řek. Významnější než obhospodařování polí je pastevectví jaků, koz a ovcí. Zvířata hrají velkou roli i v dopravě a obchodu.

Jelikož oblast není potravinově soběstačná, důležitou roli vždy hrál obchod. Obyvatelé Horního Dolpa dopravovali karavanami sůl z Tibetu do nižších poloh Nepálu, kde získávali výměnou obilí a zimní sídla. Tuto typickou sezónní migraci lze sledovat i dnes, kdy řada obyvatel opouští na zimu vysoko položené vesnice a odchází za příbuznými do nižších sídel, často do Káthmándú.

Výjimečná izolovanost Horního Dolpa se zasloužila o to, že si zdejší tibetské komunity dosud ve značné míře zachovávají tradiční způsob života.

2. Ccharka

Vesnice Ccharka (jméno v překladu znamená „dobrá sůl“ nebo „dobrá půda“) leží ve východní části Horního Dolpa, 20 km jižně od tibetské hranice na staré horské stezce spojující Kagbeni (oblast Mustang) s Džuphalem (Dolní Dolpo). Obě střediska jsou od sebe vzdálena několik dní cesty. Důležitější spojnice do Kagbeni vede přes sedlo vysoké 5600 m; alternativou je jen

¹ Tato cesta by se neuskutečnila a tento text by nevznikl bez laskavé a obětavé pomoci našich vzácných přátel: Zuzany Ondomišiové, gešeho Tändzina a gešeho Sönam Lamy, Ganéše Thákuriho, Pönpa Šerpy, lamy Tašiho, Karmy Sindoula, Dawa Lhawang Gurunga a Nima-amčhiho. Za veškerou pomoc ze srdce děkujeme!

² Plné znění zprávy je možné najít na www.potala.cz

Vysoká prašnost prostředí spojená s obtížnou dostupností vody a její nízkou teplotou (koncem října má voda v řekách teploty blízké nule) zapříčiňuje – viděno běžnými západními měřičky – nedostatek hygieny. Kontinentální klima a intenzivní sluneční záření naštěstí eliminují původce infekcí. Obyvatelé Ccharky jsou zdraví, zvláště ve srovnání se západní populací.

Obec je dostupná pouze pěšky, případně na koni. Dopravu zajišťují karavany jaků, koní a oslů. V obci je heliport, využívá se však jen výjimečně.

V současné době nemá Ccharka žádné spojení se světem. Vláda tu vybuďovala satelitní telefon, ovšem uživatelé neplatili za provoz a spojení bylo přerušeno. V době naší návštěvy probíhalo jednání o obnovení provozu.

V obci je škola pro první až pátý ročník. Šedesát dětí v ní vyučují dva nepálské učitelé placení vládou a tři tibetskí učitelé podporovaní soukromými západními dárci. Učitelé nejsou místní a pro jejich každoroční dlouhodobou nepřítomnost se ve škole učí pouze šest měsíců v roce. Škola je vzhledem k počtu dětí v obci příliš malá a primitivní. Její velkou předností a nadějí je však přítomnost mladého vzdělaného školního koordinátora Dawy, který se věnuje jak komunitní práci s dětmi, rodiči (mateřské kluby) a učiteli, tak i organizačnímu a finančnímu zabezpečení školy. Kromě toho je jediným obyvatelem obce, který mluví dobře anglicky. Dawa také založil u školy skleník, dodávající učitelům zeleninu – jedinou v celé Ccharce.

Zatímco většina starších obyvatel je negramotných, vzdělanost mladší generace je na vyšší úrovni. Kolem 20 studentů z Ccharky studuje střední a vysoké školy v Káthmándú a v Indii. Po ukončení studia trávajícího průměrně 12 let se řada z nich již nevrací zpět. Dawa je však hrdý na to, že se vrátil a pomáhá své rodné obci. Udržení zemědělství považuje za důležité, nejpodstatnější je však podle něj vzdělání.

Ccharka má dva malé kláštery: v bönistickém denně praktikuje lama Taši a učí se tu čtyři mladí novici. Ke klášteru patří také asi 25 ngagpů, laických adeptů žijících v rodinách. Budhistický klášter je po většinu času uzavřený.

Obec má vesnickou radu o 20 členech v čele s předsedou. Její členové nejsou voleni, ale jmenování úřady v Káthmándú.

Dolpo bylo až do r. 1992 turistům nepřístupné, a i potom patřilo vždy k nejméně navštěvovaným oblastem v Nepálu. Turisté odrazovala špatná přístupnost, nedostatečné možnosti pro ubytování a stravování a zejména vysoká nadmořská výška, vysoké nároky na fyzickou zdatnost návštěvníků a vysoké poplatky za vstup. Přestože tato situace trvá dodnes, tajemná aura tohoto kraje láká stále víc návštěvníků, a tak v sezóně dnes můžete denně potkat v Ccharce skupinky turistů, doprovázených průvodci a nosiči. Pro vesnici je jejich dobrá vybavenost ziskem i ztrátou. Turisté ve vesnici jen přenocují ve stanech a s místními lidmi nepřijdou prakticky do styku – nepřinášejí tedy téměř žádný ekonomický užitek, ovšem ani neruší tradiční způsob života. V obci jsou dva malé a velmi skromné „hotely“. Počet turistů se však pomalu zvyšuje.

Ccharka se proslavila hraným filmem *Karavana* (v originálu *Himalaya*), prvním nepálským filmem nominovaným na Oscara, který zde byl natočen v r. 1999. O deset let později byl v Dolpu natočen dokumentární film *Dolpo Tulku* o návratu zdejšího významného lamy Šerab Zangpa z Indie do jeho rodiště. Dolpo na Západě proslavila i kniha Petera Matthiesena *Sněžný levhart*.

Ccharka je velmi malebná a životaschopná vesnice, v níž je dodnes zachován tradiční způsob života Tibetanů. Vzhledem k čínské okupaci Tibetu lze dnes takové enklávy tibetské kultury najít spíše již jen mimo vlastní Tibet na nepálském či indickém území s tibetským osídlením (v Dolpu, Mustangu, Naar-Phu, Ladaku aj.).

Život a hospodaření na hranici lidských možností, které se tu po 14 století trvale udržitelně rozvíjely v souladu s mimořádně citlivými horskými geosystémy a ekosystémy, jsou dnes ohroženy, a to především změnou klimatu. Ta se zde projevuje především ubýváním vzácné vody a stále častějšími přívalovými dešti, následovanými sesuvy. Dalším úkolem je zabezpečení paliva bez devastace sporého vegetačního krytu.

Hlavní (environmentální) obtíže v Ccharce jsou řešitelné retencí a akumulací vody a využitím alternativních zdrojů energie především pro ohřev vody a vytápění.

3. Zásobování vodou a energií – návrhy řešení
Páteří zavlažovací kanál o délce asi 2,5 km, napájený z řeky Čhjangžun Khóla, je obdivuhodným dílem starých stavitelů. Místy je zatesán do skalní stěny, jinde zase podepřen kamenou rovnaninou o výšce až 5 m. Největší část je zahlobena do sybkých svahovin. Kanál byl ovšem v létě 2011 poškozen přívalovými dešti, které vytvořily desítky lokálních malých strží či sesuvů, protrhly ohrázení a zanesly kanál sedimenty, takže je zcela nefunkční.

Oprava kanálu si vyžádá velké úsilí. Je nezbytné opravit jej tak, aby byl odolnější než dřívě, s použitím modernějších, ovšem k prostředí šetrných technologií. Mimořádné srážkové a odtokové situace se všemi negativními následky se budou velmi pravděpodobně opakovat se stále vyšší četností. Stavby vybudované tradičními technologiemi jim nedokážou vzdorovat. Je nemyšlitelné, aby vesničané každých několik let zůstali bez přívodu vody na pole a museli kanál znovu náročně opravovat.

Možným řešením je zděné ohrázení a na nejexponovanějších úsecích (v místech křížení s erozními rýhami a stržemi) zatrubnění. Zvláštní pozornost je třeba věnovat vpustnímu objektu (jezu, retenční nádrži), který byl dosud nevhodně umístěn v ústí velké postranní rokle a kamenito-bahenním náplavovým kuzelem byl zcela zničen. Technologie je třeba volit s ohledem na tvrdé zimní podmínky a požadavek co nejjednodušší údržby.

Zavlažovací kanálky nižšího řádu, rozvádějící vodu z páteřního kanálu na jednotlivá pole, jsou relativně zachovalé, pouze lokálně zanesené sedimenty. Obyvatelé je mohou lehce opravit a udržovat tradičními způsoby.

Stávající nefunkční vodovod postavený s vládní pomocí, přivádějící vodu z okolních svahů hadicemi do pouličních kašen s vodovodními kohoutky, není pro obnovu perspektivní.

Zavlažovací kanál / Foto Jan Piňos

Je vhodný pro níže ležící obce s mírnějším klimatem, nikoli pro Ccharku, kde období s mrazivými dny trvá víc než půl roku. Nejjednodušším řešením je prodloužit zavlažovací kanály do blízkosti obydlí a postavit na nich přelivy či jímky k odběru vody.

Ideální profil pro stavbu retenční nádrže či malé přehrady je asi 3 km na SV od obce při ústí potoka Panda Khóla do říčky Čhjangžun Khóla. Přehrada by se dala využít jako retenční nádrž pro zavlažování i pro výrobu elektřiny. Panda Khóla teče v úzkém skalnatém kaňonu bez vegetace a ústí do Čhjangžun Khóly skalním hrdlem širokým jen asi 12 m. Přehrada by zde nezatapila vegetaci, pastviny ani stezky. Hluboký a sevřený kaňon je předpokladem pro akumulaci značného množství vody bez ztráty většího území a úzký skalní profil v ústí poskytuje ideální místo pro stavbu objemově minimální hráze.

Ccharka má ideální podmínky pro kombinované využití alternativních zdrojů energie a mohla by být energeticky soběstačnou vesnicí. Kromě malé vodní elektrárny na přehradě lze využít mimořádný potenciál sluneční a větrné

energie. Ideální lokalita pro umístění fotovoltaické a větrné elektrárny se nalézá asi 2,5 km na SZ od obce nad cestou do sedla Bhandžang a do Džuphalu, na rozlehlých, holých, kamenito-písčících svazích s ideálním sklonem (cca 30-40%) a ideální J a JZ orientací. Terén otevřený k Z a JZ je současně ideální pro umístění větrné elektrárny. V těchto místech vane nejsilnější a nejstálější vítr z celého okolí vesnice. Svahy jsou rozčleněny hřbítky a vyvýšeninami a skýtají široké možnosti pro stavbu, umožňující zároveň pohledové zakrytí technologií tak, aby nerušily tradiční ráz obce. Fovoltaika má z důvodu ochrany estetických hodnot krajiny přednost před větrnou energií.

Dostupnost vody, větru a zejména mimořádně intenzivního a trvalého slunečního záření by mohla proměnit Ccharku v příkladnou energeticky soběstačnou „zelenou“ vesnici budoucnosti. Čistá obnovitelná elektřina by zde mohla nejen svítit, ale i vařit a vytápět, aniž by škodila citlivému horskému ekosystému. Technologická proměna od energetiky středověku k energetice budoucnosti by však měla zásadní vliv na tradiční životní styl – s příchodem televize – i na tradiční hodnoty obyvatel. Proto je třeba její vhodnost posoudit z širšího společenskokulturního hlediska.

Dalším limitem pro vizi Ccharky jako energeticky soběstačné, zelené vesnice budoucnosti je vysoká cena projektu, daná obtížnou dopravní dostupností a tvrdými přírodními podmínkami.

Oproti tomu dva následující projekty představují jednoduchá, rychlá a levná řešení a přinesly by okamžité zvýšení životní úrovně, zlepšení zdraví i zkvalitnění ochrany přírody. Je možné s nimi začít ihned.

Solární paraboly na vaření a střešní barely na ohřev teplé užitkové vody jsou úspěšně a hojně využívány pro vaření i ohřev vody k mytí v níže položených a přístupnějších oblastech Nepálu, včetně Džomosomu a Kagbeni, vesnic ležících při cestě do Ccharky. Tento zdroj inspirace je tudíž pro obyvatele Ccharky snadno dostupný a je jen otázkou času, kdy se tyto

lidem i přírodě prospěšní pomocníci dostanou i do jejich domovů. Rozšíření solárních parabol a střešních barelů by pomohla instalace několika ukázkových kusů. Poté by se již rozšířily komerční cestou, stejně jako v minulosti fotovoltaické panely.

Maximální využití intenzivního slunečního záření pro ohřev vody a následná akumulace teplé vody pro večer na vaření a mytí by vedly k podstatným úsporám paliva, zjednodušily by vaření a zlepšily hygienické podmínky.

Tibetáné po celá staletí neznali jiné než biologické odpady, vše pocházelo z okolní přírody a také v ní končilo. Oněch pár desítek let, po které se setkávají s umělými látkami, nestačilo k tomu, aby změnili po staletí zakořeněný způsob zacházení s odpady. Odpadky končí nejčastěji právě kolem vodních toků. V oblasti hospodaření s odpady je na prvním místě nezbytné zajištění základní informovanosti. Dále je nutné zavést jejich třídění a veškerý biologicky nerozložitelný odpad v lepším případě dopravovat do Džomosomu (k tomu je možné využít zvířata v karavanách, která bývají cestou do údolí méně naložena než na cestu zpět), v horším případě jej ukládat na řízenou skládku, v nespaloivat. Nebezpečný odpad (baterie, úsporné žárovky atd.) je nutné odvážet v každém případě. Úklid odpadků ve vesnici a zavedení systému třídění jsou dobrou příležitostí pro dobrovolnický projekt. Turisté musejí své odpady sami dopravovat z hor dolů.

Výsadba topolů a vrb, tradičních dřevin rostoucích často ve vysoko položených sídlech, by zvýšila schopnost krajiny zadržovat vodu, snížila by větrnost a prašnost, zkrášlila by prostředí vesnice a poskytla by cenný stavební materiál na místě. Je vhodné začít s pilotním dobrovolnickým projektem na některém vhodně vybraném území a motivovat tak k pokračování obyvatele, kteří v úspěch sázení stromů dosud nevěří. Vhodným motivačním prostředkem pro zalesňování nejen v Ccharce, ale ve všech komunitách s podobnými podmínkami, by bylo vydání tibetského překladu knihy *Muž, který sázel stromy* a její šíření v horských obcích suché himálajské oblasti.

Ccharka / Foto Jan Piňos

Zelenina a ovoce jsou v Ccharce nedostupné. Jedinou výjimkou jsou učitelé, obhospodařující školní skleník. Skvělá myšlenka školního koordinátora Dawy nás přivedla k nápadu uskutečnit projekt „skleník do každé rodiny“ (resp. fóliovník, sklo je nevhodné pro dopravu). Zaujal nás svou jednoduchostí a okamžitým přínosem. I s tímto projektem mohou začít dobrovolníci a pokračovat v něm mohou obyvatelé.

Zatímco obě části vesnice spojuje most přes říčku Čhjangžun Khóla, most přes hlavní tok Ccharka Tulsí Khóla se nachází více než kilometr nad obcí. Leží na cestě do Džomosomu a vesničané jej využívají zřídka. Na pastviny nebo políčka na levém břehu řeky se raději brodí ledovou vodou řeky – včetně dětí, které tu pasou dobytek. Nedostupnost levého břehu vedla již dříve k opuštění a rozpadu několika domů, které tu stály stranou od hlavních částí obce. Stavba mostu by zlepšila životní úroveň obyvatel.

4. Závěr

Prioritou pro Ccharku je obnova zavlažovacího systému; bez vody tu nelze nic vypěstovat. Tento projekt by měl být řešen promyšlenou, vyváženou kombinací odborného, dodavatelského přístupu (ovšem s využitím místních pracovníků na stavbu), s jehož pomocí by byl hlavní páteří kanál obnoven v odolnější, modernější podobě, a tradičních postupů plně v kompetenci obyvatel, vhodných pro údržbu sítě pol-

ních kanálků. Tento postup se zdá být vhodný rovněž pro navázání spolupráce s obyvateli. Práce vykonávané externími odborníky a místními obyvateli je nutné provádět současně.

Na rozdíl od vodní, fotovoltaické a větrné elektrárny (národně investiční projekty) představují zbývající návrhy jednoduchá a levná řešení. Každý nový projekt je vhodné podpořit počáteční finanční injekcí, případně v kombinaci s dobrovolnickou prací a šířením informací, a poté ponechat pokračování na obyvatelích samotných. Tento přístup může vést nejen ke zlepšení zdravotních, sociálních a ekologických podmínek, ale také k posílení soudržnosti komunity.

Využití dobrovolníků, např. ze světové sítě INEX, by snížilo náklady projektů, dalo obyvatelům správný příklad a v neposlední řadě by vytvořilo věrnou skupinu vzdělaných podporovatelů, složenou z lidí žijících po celém světě, kteří by svou odborností a zájmem pomáhali Ccharce a dalším horským obcím.

Ccharka, vyznačující se mimořádným přírodním a kulturním bohatstvím, má rovněž své stinné stránky. Zavodňovací systém je poškozený a nefunkční, malá primitivní škola je polovinu roku zavřená. Obec nemá spojení se světem. Sběr paliva devastuje sporou vegetaci, zvyšuje riziko sesuvů a zhoršuje vodní režim. Lidé nosí domů pitnou vodu z řeky a myjí se a perou jen v ní navzdory ledové vodě, takže hygiena je nedostatečná. V zimě žijí po dlouhé měsíce v prostorách, kde teplota nevystoupí nad 10 stupňů.

Budou-li projekty prováděny citlivě, všechny zmíněné obtíže jsou odstranitelné, aniž by bylo zničeno mimořádné přírodní a kulturní bohatství Ccharky. Je nutné, aby o civilizačních změnách, které se vesnici nemohou vyhnout, rozhodovali vedle obyvatel zodpovědní experti, jejichž cílem bude zachování obce. Při jeho naplňování musí být vedeni nejen ohledem na zlepšení životních podmínek, ale i respektem k výjimečné přírodě a kultuře. Definování podmínek trvale udržitelného života v Ccharce, včetně ekonomických stránek a pracovního uplatnění obyvatel, je víceoborovým úkolem, jehož rozsah a náročnost přesahuje možnosti této zprávy.

Stručné dějiny Tibetu

Vláda 5. dalajlamy

Několik měsíců po vzniku nové vlády Gandānphodang (1642) zosnovali karmapovi příznivci povstání, které se rozšířilo do severozápadních i jihozápadních oblastí. V Kongpu pomáhal s jeho potlačení Gušri-chan, jenž zvolil radikální řešení – smrt cangského vládce Karma Tānkjong Wangpa.

Začátek vlády 5. dalajlamy byl poznamenán také boji s Bhútānci, kteří se dostali do sporů s Tibetāny v jihovýchodním kraji Mōn. Ani Gušri-chanova vojska neuspěla, neboť nebyla schopna bojovat v džunglích a vysokých teplotách, které v Bhútānu panovaly. V roce 1646 byl uzavřen mír, netrval však dlouho a o rok později se opět bojovalo.

5. dalajlama se rozhodl postavit ve Lhasy palác na kopci Marpori, kde se nacházely zříceniny paláce Thicemarmo, postaveného králem Songcān Gampem pro nepálskou princeznu Bhrkutí. Roku 1645 se začalo se stavbou budoucího paláce Potála.

Po opakovaných žádostech poselstev vyslaných čínským císařem Šun-č' (1644-1661), prvním vládcem mandžuské dynastie Čching, se 5. dalajlama vypravil roku 1652 do Pekingu. Při příležitosti dalajlamovy návštěvy nechal císař postavit Žlutý chrám, v němž tibetský host pobýval. Audience u císaře byla plná obřadnosti, vzájemného předávání si darů a titulů.

Roku 1654 zemřel Gušri-chan a moc si rozdělili jeho dva synové, z nichž jeden zůstal v centrálním Tibetu a druhý vládl v Kökenúrsku. O dva roky později zemřel desi Sōnam Čhōnphel a do nástupu nového desiho vykonával po několik let jeho povinnosti sám dalajlama. Roku 1679 se stal desim Sanggjā Gjamccho.

V roce 1661 došlo k nepokojům na tibetsko-nepálské hranici, ale Tibetānům se podařilo tento problém vyřešit vysláním vojska. Bylo potřeba zasahovat i v Ladaku, neboť ladacký vládce činil problémy gelugpovským klášterům na svém území. Vše se smírně vyřešilo

a v roce 1684 byly vytyčeny hranice mezi Tibetem a Ladakem.

5. dalajlama se zasazoval o zklidnění situace mezi mongolskými kmeny a o jednotu jejich náčelníků. V této otázce byl úspěšný a jeho pomoci využíval i čínský císař Kchang-si (1662-1722), když potřeboval zastavit nájezdy Mongolů na čínská pohraniční města. Dalajlama zaváděl reformy v Tibetu, které se týkaly například úřednické hierarchie a národního oděvu. Byl výjimečnou postavou tibetské historie, která v sobě spojovala vysoké duchovní hodnoty, moudrost, toleranci k ostatním buddhistickým školám i politické dovednosti.

Spory o 6. dalajlamu

5. dalajlama zemřel roku 1682, ale desi Sanggjā Gjamccho jeho smrt dlouhá léta tajil. Veřejnosti oznámil, že se dalajlama pohroužil na neurčitou dobu do meditace a nemá být vyrušován. Desi pak vykonával všechny státnické povinnosti sám. Roku 1695 byl dostavěn palác Potála a rok poté oznámil desi dalajlamovu smrt. Mandžuům se zatajování dalajlamova skonu hodilo jako záminka k poštvení několika mongolských kmenů proti desimu.

6. dalajlama byl v tajnosti objeven tři roky po smrti svého předchůdce v kraji Mōnjul a jeho výchova probíhala v Nakarce. 2. pančhenlama Lozang Ješe za ním přicestoval, aby od něj dalajlama přijal gecchulské sliby (sliby mnišského novice) a obdržel jméno Cchangjang Gjamccho. Roku 1697 byl 6. dalajlama v Potále uveden na trůn a o jeho náboženskou a politickou výchovu se staral desi ve spolupráci s pančhenlamou. Mladý dalajlama vynikal ve střelbě z luku. Místo aby přijal sliby gelonga (vystudovaný mnich, který se zavázal celibátem), vzdal se i těch gecchulských. Začal vést prostopášný život a psal romantické básně a texty k písním, které se v Tibetu staly velmi oblíbenými.

Lhabzang-chan, Gušri-chanův vnuk, vedl chošúdské Mongoly v centrálním Tibetu od roku 1697. Měl spory s desi Sanggjā Gjamcchem například ohledně náboženské praxe i nevhodného chování 6. dalajlamy. Roku 1703

desi rezignoval, nadále ale ovlivňoval tibetskou státní správu. Před svým odstoupením nechal postavit zlaté mauzoleum pro mumifikované tělo 5. dalajlamy a založil školu tradiční tibetské medicíny a astrologie na kopci Čagpori ve Lhasy.

Pro urovnání neshod mezi chanem a bývalým desim se sešlo roku 1705 shromáždění, které rozhodlo, že se Lhabzang-chan má vrátit zpět do Kökenúrska. Ten ze Lhasy odjel, ale cestu využil k naverbování Mongolů žijících v kraji Nagčhukha. Pak zaútočil na Lhasu a Sanggjā Gjamccho proti němu proto vypravil vojsko. Na vyřešení jejich sporu se podíleli zástupci dalajlamovi, pančhenlama i opati tří velkých klášterů. Výsledkem bylo, že desi měl odejít do Gongkaru a chan do Kökenúrska. Desi byl však po cestě zajat a zavražděn. Lhabzang-chan se vrátil do Lhasy a téhož roku (1705) převzal veškerou politickou moc. Dalajlamu poslal do mongolského vojenského ležení v Lhalu neda-leko Lhasy, následně jej sesadil a chtěl vyhostit ze země. Dalajlama však po cestě v Kökenúrsku zemřel.

Lhabzang-chan mezitím našel nového 6. dalajlamu, Ngawang Ješe Gjamccha, a Cchangjang Gjamccha prohlášoval za nepravého převtělece. Po několika letech se však objevilo Cchangjang Gjamcchovo nové vtělení, chlapec, který se narodil roku 1708 v Lithangu podle dalajlamova proroctví. Aby byl v bezpečí, přestěhovala se rodina do Kökenúrska, kde se jí dostalo podpory některých mongolských kmenů. Mandžuové chtěli využít situace, a tak se zasadili o to, aby rodina dala chlapce na studia do kláštera. Roku 1716 byl tedy přijat do kláštera Kumbum.

Roku 1714 navrhl vládce džúngarských Mongolů Cchewang Rabtān Lhabzang-chanovi spojení prostřednictvím sňatku, přičemž chtěl využít náklonnosti své dcery a chanova syna. Příprava svatby posloužila jako záminka vpádu džúngarského vojska do centrálního Tibetu. Lhabzang-chan byl nakonec roku 1717 zabit a Džúngaři ovládli Lhasu.

Lenka Gyaltso

Tibetské odívání

Pokrývky hlavy

Foto archiv autorky

V Tibetu se můžeme setkat s různými pokrývkami hlavy, které se liší oblast od oblasti, podle ročních období, společenských příležitostí a tříd. Klobouky a čepice se šijí například z kůže, plsti a kožešiny, často liščí nebo králíčí. Našívají se na ně barevné stuhy nebo se k nim připojují dlouhé hedvábné štrápce. Zdobí je pestré výšivky s vegetativními motivy, zhotovené ze zlatých, stříbrných a hedvábných nití, nebo batička. Na lemy se používá brokát nebo kožešina. Čepice mohou mít i různé kšilty nebo náušníky.

V Amdu se nosí pokrývky hlavy různých tvarů, zhotovené většinou z vlny nebo plsti. Pastevci mívali v oblíbené čepice z liščí kůže lemované hedvábním a zdobené saténovými stuhami. Za nejhezčí a nejdůstojnější prý považovali čepice z celé lišky s hlavou i ocasem.

V zimě se v centrálním Tibetu nosí klobouk *cchering kijlkhor* (mandala dlouhého života) ušitý z plsti a brokátu s náušníky lemovanými kožešinou. Od počátku 20. století se ujala móda měkkých plstěných klobouků západního typu, které byly britské nebo italské výroby. Nosí je muži i ženy nejen v centrálním Tibetu.

V zalesněné nížinaté oblasti jihovýchodního Tibetu, v Kongpu, nosí ženy černé nebo vínové kulaté vlněné čepičky se dvěma vybíhajícími trojúhelníkovitými růžky, které jsou zdobené barevnou brokátovou látkou. Muži v Kongpu nosí černý nebo vínový plstěný klobouk

lodkovitého tvaru, s krepkou zvednutou vzhůru. Na vrchní části a krepce je zdobený barevným brokátem.

Tibetské ženy rády nosí šátky rozličných barev i vzorů. Existují různé typy vázání, často se šátky uvazují dozadu, obtácejí se kolem hlavy nebo se jiným způsobem vkomponovávají do účesu.

Tibetští králové prý nosili na hlavách rudé šerpy, které měli omotané kolem jakési čapky. Tato pokrývka hlavy připomínající turban byla snad inspirovaná perskými vzory. Koncem 13. století začali pod vlivem vlády mongolské dynastie Jüan (1279-1368) tibetští úředníci a představitelé urozených rodin nosit oblečení mongolského stylu, pokrývky hlavy z liščí kožešiny a klobouky s červenými třásněmi. Mongolský klobouk s červenými třásněmi neboli sogža nosili při oficiálních příležitostech úředníci i sluhové. Civilní úředníci nosili na hlavě bílé nebo žluté pokrývky miskovitého tvaru.

V 17. století za vlády 5. dalajlamy začali tibetští šlechtici a vládní úředníci nosit pokrývky hlavy, které byly znamením jejich postavení a úřadu. Byl to především kulatý hedvábný klobouk s kuličkou nahoře, podle níž se rozlišovala hodnota – například první stupeň měl perlu, druhý drahokam, třetí korál a čtvrtý tyrkys.

Konstrukce v účesech dam

Způsoby úpravy vlasů žen jsou poměrně složité. Často si do účesu přidávají mnoho nepravých vlasů z jačí srsti nebo hedvábných nití, korály, tyrkysy a jiné ozdoby. Ženy z bohatých rodin si tradičně vplétaly a dodnes při slavnostních příležitostech vplétají vlasy do dřevěných konstrukcí. Běžné jsou i pruhy látky zdobené drahými kameny nebo polodrahokamy.

Ženy ze Lhasy a okolí tradičně nosí na hlavě *padžug*. Tvoří jej dřevěná konstrukce téměř kruhového tvaru, která je potažena většinou červeným sukнем a pošíta korály a tyrkysy. Neurozené dámy a manželky velkých obchodníků se směly zdobit korálovým *padžugem*. Pouze příslušnice dědičné šlechty směly nosit *padžug* kosodélníkovitého tvaru pošíty hlavně

perlami. Pro další zdůraznění svého vysokého postavení doplňovaly urozené šlechtičny perlový *padžug* ještě čepečkem z perel, tyrkysů a jiných polodrahokamů. Nošení *padžugu* bylo známkou dospělosti. Jakmile si jej dívka nasadila, mohlo se jednat o jejím sňatku.

Ženy z provincie Cang nosí na hlavě *pagö*. Nejdříve si splétají vlasy do drobných copánků, z nich udělají copy dva a ty pak zakomponovávají do *pagö*. Dřevěná polokruhová konstrukce se skládá ze dvou překřížených prutů potažených červenou látkou, mezi nimiž je propleten červený pruh látky pošíty korály a tyrkysy. Bohaté ženy si do této konstrukce přidávají další dva pruhy látky s ještě většími tyrkysy, korály nebo perlami a dvě stuhly s perlami. Řady drobných perliček umístěných v *pagö* je také možno sundat a nosit zavěšené na krku. Na *pagö* se mohou také připevňovat zlaté ozdoby vykládané drahými kameny.

Foto archiv autorky

Účes žen z Amda tvořený množstvím drobných copánků doplňují barevné pruhy látky, které jsou pošíty stříbrnými miskovitými ozdobami různých velikostí. Tyto pásy jim splývají po zádech většinou až k zemi. Například ženy nomádů žijících na břehu jezera Kökenúr nosí dva typy těchto stříbrných ozdob – menší v účesu a větší na černém látkovém pásu s výšivkami. Pás pokrývá svou šířkou celá záda a je dlouhý až na zem. Ve spodní části jej zakončují červené třásně.

Lenka Gyaltsa

Kdo je kdo

Lozang Sengge

Letos čtyřiačtyřicetiletý absolvent práv z Harvardovy univerzity Lozang Sengge byl v dubnu loňského roku Tibeťany v exilu zvolen do funkce kalön tipy, tedy předsedy tibetské exilové vlády. Poté, co čtrnáctý dalajlama v březnu 2011 oznámil svou rezignaci na post nejvyššího politického představitele centrální tibetské vlády, je kalön tipa nejvyšší funkcí představující výkonnou moc v tibetské diaspoře. Lozang Sengge, který se svého úřadu ujal v srpnu 2011, v této funkci nahradil Lozang Tändzina, známého spíše jako Samdhong Rinpoče.

Lozang Sengge se narodil roku 1968 v indickém Dárdžilingu do rodiny tibetských uprchlíků. Jeho otec byl původně mnichem ve východním Tibetu, matka pochází z Čamda v Khamu. Přesné datum narození Lozang Senggeho nebylo zaznamenáno, a tak, stejně jako mnoho Tibeťanů narozených v exilu, slaví „narozeniny“ 10. března, v den výročí Tibetského povstání ve Lhasě. Budoucí tibetský premiér studoval nejprve v internátní škole pro tibetské uprchlíky v Dárdžilingu a poté na univerzitě v Dillí, kde získal bakalářský titul z anglické literatury (1991) a práva (1994). Roku 1995 mu bylo uděleno Fulbrightovo stipendium a byl přijat na právnickou fakultu Harvardovy univerzity, kde absolvoval roční magisterský program a obhájil diplomovou práci na téma „lidská práva a buddhismus“. O rok později mu bylo stipendium prodlouženo a byl přijat k doktorskému studiu. V roce 2004 obdržel na Harvardu jako první Tibeťan vůbec titul doktora práv (S. J. D.). Jeho doktorská disertační práce o tibetské vládě v exilu byla v témže roce odměněna cenou Yong K. Kima. Poté na Harvardově univerzitě působil jako odborný asistent katedry východoasijského práva, kde se zaměřoval na oblast tibetského práva a lidskoprávní problematiku. Dosud publikoval několik odborných článků a studií převážně na téma čínsko-tibetských vztahů a postavení Tibetu.

Už od mládí se Lozang Sengge angažoval jako aktivista a bojovník za svobodu Tibetu. Za studií v Dillí zastával po určitou dobu funkci předsedy místního Kongresu tibetské mládeže a strávil v té době dokonce

týden ve vězení za organizaci protestů před čínskou ambasádou v Indii. Několik let byl také nejmladším zvoleným členem celonárodního výboru Kongresu tibetské mládeže, kde zastával pozici tajemníka. Ve svém protibetském aktivismu pokračoval i ve Spojených státech, kde organizoval několik konferencí o lidských právech a na podporu Tibetu a mnohé protestní akce.

Za svoji výzkumnou činnost v oblasti tibetského práva a lidskoprávní problematiky i za práci pro tibetskou komunitu získal několik stipendií a cen. V roce 2007 byl newyorskou globální organizací Asia Society zvolen jedním z dvaceti čtyř „mladých vůdců Asie“ a od té doby se pravidelně účastní summitů pořádaných touto organizací. Jako odborník na legislativní aspekt lidských práv často vystupoval v amerických médiích a přednášel na mnoha univerzitách po celém světě. Roku 2008 referoval o tibetské otázce před členy amerického senátu.

Coby nový tibetský premiér zvolený pětapadesátiprocentní většinou hlasů a nový politický vůdce Tibeťanů po odstoupení dalajlamovi Lozang Sengge přislíbil, že bude pokračovat v úsilí o rozvíjení tibetské komunity jako moderní, vzdělané a demokratické společnosti, naváže na dalajlamův postoj ke vztahům s Čínou a bude zastávat „střední cestu“, představovanou požadavkem skutečné autonomie Tibetu v rámci Čínské lidové republiky.

Lozang Sengge je ženatý a má malou dceru.

Kamila Hladíková

Právě vyšla nejnovější publikace nakladatelství DharmaGaia:

BLÁZNIVÝ JÓGIN **Zázračný život a učení** **Dugpa Künlega**

„Tajný životopis“ jednoho z předních tibetských světců, buddhy jménem Dugpa Künleg (1455-1570), je souborem anekdotických příběhů a písní, které se až do dnešních dnů vyprávějí v hostincích a chrámech Tibetu a Bhútánu. Obyvatelé Tibetu si Dugpa Künlega zamilovali jako „bláznivě moudrého“ učitele a probuzeného mistra, jehož urážlivé chování a jadrný humor měly za cíl probouzet prosté lidi i jóginy ze spánku náboženského dogmatismu a samolibého klidu.

192 stran, cena 285 Kč

Potala vám nabízí nákup dvou zajímavých knih o Tibetu za zvýhodněnou celkovou cenu 500 Kč

Mikel Dunham: Buddhovi bojovníci

Příběh tibetských bojovníků za svobodu, účasti CIA, čínské invaze a pádu Tibetu
Paseka 2011, 392 str., 1. vyd.
(samostatně 399 Kč)

Fosco Maraini: Skrytý Tibet

Paseka 2005, 432 str., 1. vyd.
(samostatně 199 Kč)

Tibetská zpěvačka NAMGYAL LHAMO vystoupí v rámci FESTIVALU PROTIBET V ČR

Namgyal Lhamo, nejvýznamnější zpěvačka tradičních tibetských písní a tibetské opery, vystoupí v rámci Festivalu ProTibet, který pořádá Občanské sdružení M.O.S.T., mezi 12. a 15. březnem v Ostravě, Olomouci, Opavě a Brně. Pro Namgyal Lhamo je typický sólový zpěv doprovázený na tradiční tibetské nástroje. Její první hudební video „Paradise Lost“ debutovalo na Berlínském filmovém festivalu 2009.

Festival ProTibet

Kromě výše zmíněných měst se budou akce festivalu ProTibet konat v dalších 20 městech celé republiky. Festival zahajuje svou ostravskou výstavou Zdeněk Thoma, známý fotograf, cestovatel a publicista. Návštěvníci se také mohou těšit na diskuzi se slavným horolezcem L. Sulovským, přednášky tibetského učence Geše Ňimy Ōzera, promítání filmů z Tibetského archivu v New Yorku, autorská čtení nebo diskuze o rozvojové pomoci v Tibetu. Součástí festivalu bude také putovní výstava „Tibet a Barma“, která je součástí vzdělávacího projektu pro učitele a studenty. www.protibet.org

Festival tibetských filmů a filmů o Tibetu

18. – 20. DUBNA 2012 V KINĚ AERO POŘÁDÁ POTALA

Letní pastviny, skutečný příběh ze skutečného Tibetu **Hledání**, nejlepší tibetské road movie všech dob ve stylu Abbase Kiarostamiho

Tiché svaté kameny, debut nejslavnějšího tibetského režiséra Pemy Tsedena a **Starý pes**, jeho nejnovější film

Kökenúr a Tantrický jógin, dokumenty básníka, filmaře a environmentalisty Jangbua

Zrcadlo prázdnoty, film čínské režisérky Ma Li o tibetském buddhismu a výstava

Jaroslava Poncara Panoramatický Tibet v Aeru

<http://flim.potala.cz>